

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISH METODLARI

*Samarqand davlat universitetining Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti „Boshlang'ich ta'lim metodikasi“ kafedrasi boshlang'ich ta'lim yo'nalishi sobiq magistraturanti **Odinayev Rustam Xolmirza o'g'li***

Annotatsiya: *O'qituvchilik kasbi – bu nafaqat bilim berish, balki yosh avlodning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan bir soha. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari, ayniqsa, bolalarning o'qish, yozish, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularning intellektual salohiyatini oshirish, shuningdek, pedagogik mahoratini rivojlantirish uchun bir qator metod va usullar mavjud.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf o'qituvchilari, intellektual salohiyat, zamonaviy texnologiyalar, ta'lim, intellektual mashqlar, pedagogik yondashuvlar.*

O'qituvchilarning intellektual salohiyatini oshirishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muhimdir. Interaktiv ta'lim platformalari, onlayn resurslar va multimedia vositalari, o'qituvchilarning dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali o'tkazishlariga yordam beradi. Bu usullar o'qituvchilarni yangi bilimlar bilan ta'minlaydi va ularning pedagogik yondashuvlarini kengaytiradi. Masalan, o'qituvchilar uchun maxsus tayyorlangan onlayn kurslar, vebinarlar va seminarlar orqali zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganishlari mumkin. Bu jarayonda o'qituvchilar o'z bilimlarini yangilash, yangi metodlarni o'rganish va pedagogik amaliyotlarini takomillashtirishga imkoniyat yaratadi. O'qituvchilarni o'zaro hamkorlikda ishlashga undash muhimdir. Guruhli ishlash metodlari, muhokama va fikr almashish jarayonlari o'qituvchilarning intellektual salohiyatini oshirishga yordam beradi. Bu jarayonlarda o'qituvchilar bir-biridan yangi g'oyalar va tajribalar olishlari, o'z fikrlarini erkin ifoda etishlari mumkin. Guruhli ishlash orqali o'qituvchilar o'zaro fikr almashish, yangi

yondashuvlarni o'rganish va o'z bilimlarini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu, shuningdek, o'qituvchilarning jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradi va pedagogik amaliyotlarini yanada samarali qilishga yordam beradi. O'qituvchilarning intellektual salohiyatini oshirishda ilmiy tadqiqotlar va tadqiqot faoliyati muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'z sohalarida ilmiy tadqiqotlar olib borish, yangi metod va yondashuvlarni yaratish orqali o'z bilimlarini oshirishlari mumkin. Bu jarayon o'qituvchilarning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga, yangi bilimlar olishga va pedagogik amaliyotlarini takomillashtirishga yordam beradi. O'qituvchilar ilmiy tadqiqotlar orqali o'z tajribalarini baham ko'rish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va o'z sohalarida yangiliklarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'qituvchilarni ijtimoiy faoliyatga jalb qilish ham muhimdir. O'qituvchilar o'z sohalarida ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish, jamiyatda ta'lim masalalarini muhokama qilish orqali o'z bilimlarini va intellektual salohiyatlarini oshirishlari mumkin. Ijtimoiy faoliyat, shuningdek, o'qituvchilarning liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishga, jamoatchilik bilan aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi.[1]

O'qituvchilar ijtimoiy faoliyatlar orqali o'z fikrlarini erkin ifoda etish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'qituvchilarni kasbiy rivojlanish rejalari tuzishga undash muhimdir. Har bir o'qituvchi o'z maqsadlarini belgilab, ularga erishish uchun reja tuzishi kerak. Bu reja o'qituvchining o'z bilimlarini oshirish, yangi metodlarni o'rganish va pedagogik mahoratini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar o'z rejalari asosida o'z ustida ishlash, yangi bilimlar olish va o'z pedagogik faoliyatlarini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Rivojlanish rejalari o'qituvchilarga o'z maqsadlariga erishishda aniq yo'l ko'rsatadi va ularni motivatsiya qiladi. Ma'lumki, jamiyat taraqqiyotining barcha jabhalari unga mos holdagi mutaxassislarining intellektual salohiyatiga bog'liq bo'ladi. Bu bog'liqlik jamiyat taraqqiyotiga mos ravishdagi bo'lajak mutaxassislariga bo'lgan dinamik talab bo'lib, ular jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi qo'llaridir. Shu

sababli ham bunday bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni ularga ta'lim berishni barcha o‘quv bosqichlarida olib borish lozim bo‘ladi. Mazkur sohada olib borilgan izlanishlarimizga ham bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual salohiyatli qilib tayyorlashni muayyan dinamik tizim sifatida olib bordik. Ushbu sohada olib borilgan izlanishlarimiz bunday bunday dinamik tizimni quyidagi bosqichlarda olib borish ma'qul ekanligini ko‘rsatdi:

- Intellektual resurs tayyorlab olish bosqichi. Bu bosqich 1-kursdagi ta'lim-tarbiya jarayoniga mos ravishda olib boriladi;
- Intellektual salohiyatni tarkib toptirish bosqichi. Bu bosqich 2-kursdagi ta'lim-tarbiya jarayoni bilan uyg‘un holda olib boriladi;
- Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual faoliyatga tayyorlash bosqichi. Bu 3-kursdagi ta'lim-tarbiya jarayonini olib borishda amalga oshiriladi;
- Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual faoliyatni tashkil etishga tayyorlash. Bu 4-kurs ta'lim-tarbiya jarayonida amalga oshiriladi.

Bayon etilayotgan to‘rtala bosqich o‘zaro uzviy bog‘langan ularning birinchisi ikkinchisini to‘ldirib boradi va ularning har biri keyingi bosqich uchun (prodivtik) ma'lumot bo‘lib, u o‘z navbatida didaktik asos ham bo‘lib boradi. Birinchi bosqichdagi intellektual resurslarga oid ma'lumotlar intellektual salohiyatning o‘zagini tashkil etadi. Ular asosida ikkinchi bosqichdagi intellektual salohiyat shakllantiriladi, ya'ni intellektual salohiyat intellektual resurslardan bir pog‘ona ziyod bo‘ladi. Xuddi shuningdek, uchinchi bosqichdagi intellektual faoliyat intellektual resurs va salohiyat negizida shakllantiriladi va demakki, to‘rtinchi bosqichda ular negizida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual faoliyatni tashkil etishga tayyorlanadi, ya'ni intellektual faoliyatni tashkil eta oladigan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga kasbiy faoliyatga tavsiya beriladi.[2]

Yuqoridagi ifodalangan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashning bakalavriat yo'nalishidagi barcha resurslar bo'yicha dinamik ketma-ketlik bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektual salohiyatini yuksaltirish ko'nikma va malakalarini shakllantirishning mazmunini tashkil etadi. Ma'lumki, ta'lim mazmuni insonni o'qitish jarayonida muayyan fan (mutaxassislik) bo'yicha egallanadigan bilim, ko'nikma va malakalarni tashkil etadi. Bunday mazmunga qo'yiladigan muammolar harakteriga qarab ular turlicha bo'ladi, ya'ni tadqiqot yo'nalishiga qarab yanada aniqlashtiriladi. Tadqiqotimizning navbatdagi qismlarida yuqoridagi dinamik tizim ko'rinishida ifodalangan bosqichlar mazmuni haqida to'xtalamiz. Birinchi bosqichni amalga oshirish davomida 1-kurs o'rganiladigan fanlardan ta'lim mazmuniga intellektual resurslarga oid ma'lumotlarni singdirishga qulay bo'lganini (mos keladiganini) tanlab olamiz. Tanlab olingan fanlar (mavzular) bo'yicha ular mazmuniga singdiriladigan intellektual resurslarga oid ma'lumotlarni an'anaviy ta'lim mazmuniga integratsiya qilishga ko'rsatma ishlab chiqildi. U bilan tajriba guruhida ta'lim beruvchi o'wituvcchi tanishtirildi. Buning uchun siravochnik materiallari tayyorlandi. Ular dastlab quyidagi ketma-ketlikda shakllandi: aql, ong, tushuncha, qonun, qoida, algoritm, amaliyot, andoza (standart), andozalashtirish, axborot, axborot resurslari, bilim bilimlar ombori, bilish, dars, dastur, deduksiya, ijodiyot, induksiya, integratsiya, intellektual kitoblar, internet, interfaol mashg'ulot, informatika, ixtiro, ishlanma, kashfiyot, kvalimetriya, kibernetika kitoblar, ko'nikma, lokal tarmoq, malaka, masofaviy ta'lim, ma'lumot, maqsad funksiyasi, menejer, menejment, metod, metodika, metodologiya, monitoring, muammo, multimedia, multimediali kitoblar, mustaqil ta'lim, nazariya, ob'ekt, operator, oraliq nazorat, paradigma, patent, pragnoz, reyting, referat, slayd, skaner, sonli ma'lumotlar, standart, strategik, so'ngi mazorat, tajriba, taktika, ta'lim, dasturi, ta'lim maqsadi, ta'lim standarti, tezis, teleanjumanlar, telekonfrinziya, telemedia kitoblar, teskari aloqa, test, texnologiya, tizim, texnologik yondashuv, uslub fan, fayl, xususiy texnologiya,

everistik, elektron, kompyuterlar, ensiklopediya, yakuniy nazorat, yangi axborot texnologiyasi, yangi pedagogik texnologiya, yarim media kitoblar, o'zlashtirish, o'qitish algoritmi, o'qitish vositalari, o'qitishning asosiy vositalari, o'qitishning qo'shimcha vositalari, o'quv adabiyotlari, o'quv dasturi, o'quv qpllanma, qattiq disk, boshlang'ich ta'lim, qism, tizim, g'oya, hamkorlik pedagogikasi, intellektuallashtirilgan xarita, mehnat, texnik mehnat, vertual stent, va shu kabilar. Bunday ma'lumotlar orqali ma'lumotlar bazasi yaratiladi va ulardan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektual salohiyatini yuksaltirishda foydalaniladi. Intellektual resurslar bo'yicha ma'lumotlar bazasini tayyorlashdan yana bir maqsad tadqiqotga oid axborot texnologiyalariga asoslanib ishlab chiqiladigan ta'lim beruvchi dasturdan foydalanishdan iborat. Bunday axborot texnologiyalaridan muayyan mavzu (fan, tushuncha, qonun, qoida, va h.k) larni o'rganishda va shu manbaga oid bilim, ko'nikma, va malakalarning shakllanganligini nazorat qilishda ham foydalaniladi. Xuddi shuningdek, ulardan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektual resurs va salohiyati shakllanganligini intellektual faoliyatga tayyorgarligini hamda intellektual faoliyatni tashkil etish ko'nikma va malakalarining yetarligini o'rganishda va nazorat qilishda foydalanish mumkin bo'ladi.[4]

O'qituvchilarning intellektual salohiyatini oshirishda ularning o'zaro hamkorligi, ilmiy tadqiqotlar olib borishlari, ijtimoiy faoliyatlarga jalb qilinishi va kasbiy rivojlanish rejalari tuzishlari muhimdir. Bu jarayonlar o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirishga, bolalarning ta'lim olish jarayonini yanada samarali o'tkazishga yordam beradi. O'qituvchilar yuqori intellektual salohiyatga ega bo'lishlari, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llashlari va bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishlari uchun doimiy ravishda o'z ustida ishlashlari zarur.[5]

Xulosa:

Natijada, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektual salohiyatini oshirish uchun bir qator metod va usullar mavjud. Zamonaviy ta'lim

texnologiyalaridan foydalanish, o'zaro hamkorlikda ishlash, ilmiy tadqiqotlar olib borish, ijtimoiy faoliyatga jalb qilish, kasbiy rivojlanish rejalari tuzish, motivatsiya qilish, o'z-o'zini baholash va tahlil qilish, ijodiy yondashuvlarni rivojlantirish, yangiliklardan xabardor qilish va sog'lom turmush tarzini olib borish orqali o'qituvchilar o'z intellektual salohiyatlarini oshirishlari mumkin. Bu jarayonlar o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirishga, bolalarning ta'lim olish jarayonini yanada samarali o'tkazishga yordam beradi. O'qituvchilar o'z bilimlarini oshirishga, yangi metodlarni o'rganishga va o'z pedagogik faoliyatlarini takomillashtirishga intilishlari zarur. Bu, o'z navbatida, bolalarning ta'lim olish jarayonini yanada samarali o'tkazishga yordam beradi va ularning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva, M. (2020). "Pedagogik texnologiyalar: nazariy va amaliy asoslar". Toshkent: O'qituvchi
2. Qodirov, A. (2019). "Innovatsion ta'lim metodlari". Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
3. Tursunov, A. (2021). "O'qituvchining kasbiy rivojlanishi: muammolar va yechimlar". Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
4. Rasulova, G. (2022). "Bolalar ta'limida ijodiy yondashuvlar". Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Murodov, R. (2021). "O'qituvchilarni tayyorlashda zamonaviy yondashuvlar". Andijon: Andijon davlat universiteti nashriyoti.
6. Isroilova, D. (2020). "Ta'lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish". Qarshi: Qarshi davlat universiteti.
7. Xudoyberdiyev, E. (2023). "Pedagogik innovatsiyalar va ularning ta'limga ta'siri". Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.